

УДК 159.9(092):94(477.43)

DOI10.32626/2227-6246.2018-41.165-176

А. О. Михайлик

Step.Rudanskiy@gmail.com

О. А. Чеканська

oksanachekanska@gmail.com

Питання сприятливого соціального середовища у працях Й. Й. Ролле

Mykhailyk A. O. The question on a favorable social environment in the works of J. J. Rolle / A. O. Mykhailyk, O. A. Chekanska // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, G. S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine / scientific editing by S. D. Maksymenko, L. A. Onufrieva. – Issue 41. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2018. – P. 165–176.

A. O. Mykhailyk, O. A. Chekanska. The question on a favorable social environment in the works of J. J. Rolle. The article is devoted to the study of the problem on a favorable social environment in the writings of one of the founders of psychiatry and psychology at Podillia Jozef (Joseph) Rolle. The influence of the social environment on the mental health of people, the importance of social factors and culture are analyzed.

According to J. J. Rolle, constant geopolitical changes and socio-political reforms kept the social mood and the mental state of people in a constant tired expectation, in a constantly painful upheaval, and served as a source of general tension, that contributed to the emergence of nervous and mental illness.

The scientific interests of the scientist were not limited to medicine; the meticulous look of a specialist-historian allowed him to notice and analyze even such facts or patterns that could be left out of the scientific search of a talented doctor, however, deprived of access to the historical information.

It is also identified the main directions of Joseph Rolle's scientific research, in particular, regarding the problems of popularizing sanitary and hygienic knowledge among the inhabitants of the region, the establishment of proper safety and health at work, the relationship of health and disease at various social levels.

The trends of Podillia scholar J. Rolle's ideas are examined, the author's approaches toward the study on the human psyche focusing on biological and social factors of human life are revealed.

Key words: favorable social environment, history of psychology, Podillia, socio-cultural factors, human psyche, natural scientific approach, social factors, personality, psychohygiene, mental illness.

A. O. Mykhailyk – the scientific contribution of the co-author is 50%,

O. A. Chekanska – the scientific contribution of the co-author is 50%.

А. О. Михайлик, О. А. Чеканська. Питання сприятливого соціального середовища у працях Й. Й. Ролле. Статтю присвячено вивченню проблеми сприятливого соціального середовища у працях одного з фундаторів психіатрії і психології на Поділлі Юзефа (Йозефа) Ролле. Проаналізовано вплив соціального середовища на психічне здоров'я людей, значення соціальних чинників і культури.

На думку Й. Й. Ролле, постійні геополітичні зміни та суспільно-політичні реформи тримали суспільний настрій і психічний стан людей у постійному стомленому очікуванні, у постійно хворобливому потрясінні та слугували джерелом загальної напруженості, що сприяло виникненню нервових і душевних захворювань.

Наукові інтереси вченого не обмежувалися медициною; прискіпливий погляд фахівця-історика дозволяв йому помічати й аналізувати навіть такі факти чи закономірності, які б могли залишитися поза увагою наукового пошуку талановитого медика, проте позбавленого доступу до масиву історичної інформації.

У статті також визначено основні напрямки наукового пошуку Йозефа Ролле, зокрема щодо проблем популяризації санітарно-гігієнічних знань серед мешканців краю, налагодження належної безпеки й охорони здоров'я на виробництві, взаємозв'язку здоров'я і хвороб на різних соціальних рівнях. Прослідковано тенденції розвитку ідей подільського вченого Й. Й. Ролле, розкрито авторські підходи до дослідження психіки людини з урахуванням біологічних і соціальних чинників її життя.

Ключові слова: сприятливе соціальне середовище, історія психології, Поділля, соціокультурні чинники, психіка людини, природничо-науковий підхід, соціальні чинники, особистість, психогігієна, психічні захворювання.

Постановка проблеми. Зараз в усьому світі, а особливо в Україні, гостро стоїть питання про якість життя людини, задоволення її потреб у сприятливих і якісних умовах життя. Серед них важливе місце належить потребам у сприятливому соціальному оточенні, тісних суспільних зв'язках, без яких неможливе повноцінне людське щастя.

Оскільки людина є соціальною істотою, її активність розгортається у просторі об'єктів культури і взаємодії з іншими людьми, причому кожен її вид має свій рівень суб'єктивної організації. У таких просторах людина постійно стикається зі складними ситуаціями, які вона вимушена опановувати. Ураховуючи недостатність розкриття у вітчизняній психологічній літературі проблематики опанування у соціальному просторі особистості, **мета нашої статті** – теоретичне обґрунтування психологічних теорій впливу соціально-історичних і культурних умов на самосприйняття й поведінку особистості на прикладі праць Й. Й. Ролле.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження особливостей національних характеристик різних народів включають як вивчення індивідуального характеру, так і розгляд власне поняття «соціокультурний характер» і шляхів його формування. Психологічні особливості народів стали об'єктом розгляду багатьох наук: етнографії, етнології, філософії, етнопсихології, соціології, історичної етнології тощо [1, с. 74]. Соціокультурний чинник розглядався крізь призму «культурного характеру» в ученнях послідовників фрейдизму та постфрейдизму, в сучасних дослідженнях особистості у контексті культури та суспільства [2].

Дослідники А. Вотерман, Е. Десі, Д. Каннеман, Р. Райн звертають увагу на те, що психологічне благополуччя забезпечується не тільки внутрішнім, фізичним і психічним благополуччям, але й станом духовно-морального здоров'я та соціального середовища [3].

На даний час вийшли праці, у яких частково розкрито значену проблему окремих українських регіонів. У них, зокрема, розглядаються питання історії психології Наддніпрянської (О. Ф. Іванова, В. В. Колодочка), Південної (Л. Н. Акімова, І. М. Пивоварчик), Західної України (І. В. Данилюк). Історії розвитку психологічної науки на Поділлі у кінці ХІХ – на початку ХХ ст. присвячено монографію О. А. Чеканської [4; 5].

Незважаючи на це, окремого дослідження, присвяченого вищезгаданій проблемі, зокрема, в розрізі українських регіонів, поки не створено.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап соціального розвитку України характеризується надзвичайно високим рівнем психоемоційного напруження населення загалом. Це призвело до суттєвого погіршення рівня психічного здоров'я в популяції. Рівень і структура нервово-психічних захворювань обумовлені дією деструктивно-дестабілізуючих чинників. В умовах соціально-політичної, економічної й ідеологічної нестабільності суспільства втрата старих орієнтирів і відсутність нових призводять до розчарування населення в науково-медичній системі та формують орієнтацію на релігійно-містичні, окультні й псевдонаукові системи [6, с. 13].

На думку сучасного дослідника Ю. І. Кашлюка, всі чинники, які визначають рівень і структуру психологічного благополуччя, залежно від специфіки підходу до його розуміння, можна поділити на декілька груп. Перша група чинників – соціально-

економічні. В її рамках існує взаємозв'язок між психологічним благополуччям і соціально-економічними показниками рівня життя, зокрема рівнем матеріального достатку. Люди з вищим достатком відчують більш високий рівень психологічного благополуччя, яке забезпечується високою кореляцією між позитивним афектом і рівнем достатку. Водночас гроші можуть збільшувати відчуття радості, але не можуть зменшити почуття тривоги, невпевненості й горя [7, с. 175].

Високий рівень доходів і проживання в економічно розвиненій, стабільній країні дає змогу зосереджуватися на інтересах, не пов'язаних із матеріальними, що асоціюється у людини з досягненням щастя. Відна, економічно нестабільна країна обмежує можливості стабільних відносин, особистісної продуктивності та креативності. Злидні блокують можливість прояву компетенції, творчості, інтересів досягнення, перешкоджають дружнім стосункам, що забезпечують задоволеність психологічних потреб людини. Отже, аналізуючи вплив соціально-економічних чинників на відчуття задоволеності життям, можна стверджувати, що існує тісний зв'язок між цією групою чинників і відчуттям психологічного благополуччя [7, с. 177].

Друга група чинників – соціокультурні чинники. Згідно концепції Л. Виготського, соціально-культурне середовище розвиває цілу низку нових форм поведінки особистості та призводить до виникнення якісно нових психологічних систем, здатних відображати світ соціальних відносин, свій власний світ, який формує ставлення до себе та до інших людей. А це означає, якщо особистість сприймає і приймає соціокультурну модель власного існування, то вона відчуває психологічне благополуччя, не зважаючи на те, що орієнтована на індивідуалізм або колективізм, на незалежність або взаємозалежність [8, с. 57].

Означені вище проблеми займають чільне місце в науковому доробку подільської психіатрії і психології, видатного просвітителя і краєзнавця Й. Й. Ролле. За його сприяння та ініціативи заходи для попередження душевних і нервових захворювань почали займати чільне місце у питанні щодо охорони психічного здоров'я населення Поділля у XIX столітті.

У цей період кількість захворювань тут значно зростала. Тогочасні лікарі-психіатри помітили, що ці розлади й хвороби належать до тяжких хронічних і тривалих хвороб, і люди, які страждають деякими нервовими і душевними хворобами, не можуть виконувати громадські чи суспільні обов'язки: «Вони не

вносять вклад у скарбницю суспільного благополуччя і розвитку, а тому збільшення нервових і душевних захворювань неминуче завдає великої шкоди існуючим силам губернії, а саме розумовому, моральному і матеріальному її багатству» [9, с. 15; 17].

До причин, що сприяють виникненню і розвитку нервових і душевних хвороб, крім спадковості, у більшості випадків відносили наслідки «ненормальних», неблагополучних суспільних умов. Серед них на перше місце ставили зловживання алкоголем і вплив оточуючого середовища, у якому перебуває особистість [10, с. 458].

Тривалі війни, тисячі жертв і нещастя, які супроводжували населення Поділля, постійні геополітичні зміни та суспільно-політичні реформи тримали суспільний настрій і психічний стан людей у постійному стомленому очікуванні, у хворобливому потрясінні та слугували джерелом загальної напруженості, що сприяло виникненню нервових і душевних захворювань. Засновник Петербурзької психіатричної школи професор І. П. Мережковський (учнем якого був В. П. Кузнецов, перший директор психіатричної лікарні Поділля – Вінницької окружної лікарні) писав із цього приводу: «Так як усі ці реформи проводилися тут швидко, раптово, без попередньої підготовки до сприйняття позитивних нових починань, то збудження розуму і відчуттів, ними викликані, призводили до реакцій, які не відповідали звиклій діяльності мозку й у деяких випадках порушували правильність його регуляції» [9, с. 8–9].

Починаючи із середини XIX ст. на українських землях швидко розвивається капіталізм, після низки ліберально-демократичних реформ Олександра II ринкові відносини стимулюють розвиток сільського господарства, промисловості й торгівлі. Не стало винятком і Поділля, де завдяки вдалому географічному розташуванню та сприятливим природно-кліматичним чинникам інтенсивно розвивається економіка. Упродовж усього XIX ст. регіон демонструє значну демографічну динаміку. Населення краю упродовж XIX ст. зросло вдвічі [11, с. 567].

Водночас інтенсифікація економіки слабо позначалася на прибутках і «рівні життя» простих людей. На Поділлі у другій половині XIX ст. була складною санітарно-гігієнічна ситуація, що закономірно відображалось на кількості померлих. Високому рівню смертності сприяв швидкий розвиток промисловості, важкі й шкідливі умови праці, антисанітарія в житлових бараках [12, с. 694]. Низький рівень санітарно-гігієнічних і медико-

психологічних знань серед населення краю, відсутність належної безпеки й охорони здоров'я на виробництві, взаємозв'язок здоров'я і хвороб на різних соціальних рівнях і потреба у їх покращенні спонукає до утвердження «психогігієни» [13, с. 211].

Перший серйозний протест проти гнітючого санітарно-гігієнічного становища, поширення венеричних та інших інфекційних хвороб, важких і небезпечних для здоров'я насамперед селян, робітників і ремісників Поділля, який набув розголосу в Європі, за межами Російської імперії, Й. Й. Ролле висловив мовою статистики і конкретних фактів ще у 60-х рр. XIX ст. у своїх книгах, наукових розробках, оприлюднених спочатку у подільських видавництвах і часописах, а згодом і в російських [14, с. 31]. Так, у 1866 р., разом з іншим місцевим краєзнавцем А. С. Дем'яненком, він друкує працю «Статистическое описание Подольской губернии» [15].

Крім того, «доктор Антоній Ю.» (псевдонім Й. Й. Ролле) опублікував кілька статей, присвячених санітарно-гігієнічному опису населення краю, у яких дослідив стан життя й умови праці робітників на цукрових заводах та інших підприємствах, а також становище селян в аграрному виробництві Подільського краю [16]. Важливе місце у медико-психологічній практиці Й. Й. Ролле зайняли проблеми психогігієни, хоча сам автор термін «психогігієна» не використовував. Основні положення щодо засад психогігієни та її ролі в розвитку психіки людини знайшли своє відображення в курсі лекцій із гігієни, які читалися у місцевій Подільській православній духовній семінарії, та просвітницьких лекціях у міських чоловічій і жіночій гімназіях.

У 1880 р. цей лекційний курс вийшов окремою книгою і згодом став методичним посібником для культурно-освітніх і медичних закладів не тільки Поділля, але й за межами регіону [17]. Курс був дуже важливим для розуміння ролі навколишнього середовища для розвитку і збереження психічного здоров'я населення. На думку автора, природні та кліматичні умови, вироблені звички, прихильність до праці та її режим, ставлення до оточуючих, дотримання етичних норм, естетичних почуттів тощо можуть мати як позитивний вплив, так і бути джерелом хворобливих впливів [17, с. 41]. Усі ці елементи гігієни, на думку Й. Й. Ролле, складають предмет досліджень соціальної та психологічної гігієни.

Окремого слова заслуговує вивчення доктором Антонієм таких соціальних явищ, як алкоголізм і проституція (на думку

вченого – тісно між собою пов'язаних). Його дивує величезна кількість пунктів продажу питної продукції на Поділлі. «Ми зустрічаємо містечка в Подільській губернії, у яких на 1000 мешканців припадало 46 шинків, 1 на 20 осіб, і тому зовсім не поділяємо здивування майже всіх наших газет, які повідомляють, що в Білій Церкві налічується 120 питних закладів, отже, 1 на 25 душ. У Кам'янці в 1861 р. їх було 78, отже, 1 на 123 особи», – писав він. У середньому по губернії у 1860-х роках один питний заклад припадав на 368 мешканців, а загальна кількість подібних пунктів торгівлі у 1861 р. становила 4919 одиниць [18, с. 27]. Багато уваги вчений приділяв проблемі міської проституції в краї [19, с. 388]. Він детально описує це соціальне явище, аналізує його причини та наслідки. «Усі жінки, які потрапляють у публічні будинки, скаржаться на нещасливе кохання, втечу з дому або вигнання і безвихідне матеріальне становище», – зауважує дослідник [20, с. 130]. Й. Й. Ролле вважав, що врятування таких жінок від вулиці є обов'язком кожного добропорядного громадянина чи товариства.

Важливість наукової і просвітницької діяльності Й. Й. Ролле для становлення психічної медицини (і психологічної науки) Поділля важко переоцінити. Однак, не слід забувати і про іншу, але таку ж значущу, як і медицина, справу його життя – історію та краєзнавство. Прискіпливий погляд фахівця-історика дозволяв йому помічати й аналізувати навіть такі факти чи закономірності, які б могли залишитися поза увагою наукового пошуку талановитого медика, проте позбавленого доступу до масиву історичної інформації.

Висновки. Отже, теоретична і практична робота Й. Й. Ролле сприяла оздоровленню психологічних і моральних основ життя подільського населення, створенню суспільної системи товариської взаємодопомоги, зверненню уваги на загрозливі соціальні явища, які впливали на психологічне самопочуття жителів Поділля. Його наукова і просвітницька діяльність мала важливе соціально-психогігієнічне значення і дала змогу належним чином поглибити і розвинути наукові здобутки в галузі психічної гігієни, в тому числі у розбудові «сприятливого соціального середовища». Доведення важливості санітарно-гігієнічних умов для функціонування та розвитку психіки людини одночасно є доведенням соціальної детермінації психологічних феноменів.

Перспективою подальших досліджень цієї проблеми є розробка програми профілактики з метою попередження розвитку

акцентуації і психічних відхилень жителів України, життя і робота яких проходить в умовах, які не завжди відповідають умовам сприятливого соціального середовища.

Список використаних джерел

1. Городяненко В. Г. Соціологія / В. Г. Городяненко. – К. : Знання, 2005. – 560 с.
2. Балл Г. Категорії значення і смислу в аналізі соціальної поведінки / Георгій Балл // Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні / [за ред. С. Д. Максименка, В. Т. Циби, Ю. Ж. Шайгородського та ін.]. – К. : Укр. центр політ. менеджменту, 2003. – С. 61–67.
3. Корнієнко І. О. Проблема соціокультурного фактора поведінки особистості у роботах зарубіжних психологів / І. О. Корнієнко // Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2013. – Вип. 19. – С. 268–281.
4. Данилюк І. В. Історія психології в Україні: Західні регіони (остання чверть XIX – перша половина XX століття) / І. В. Данилюк. – К. : Либідь, 2003. – 152 с.
5. Чеканська О. А. Історія становлення психологічної науки на Поділлі (кінець XIX – початок XX століття) : монографія / О. А. Чеканська. – Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2014. – 156 с.
6. Мамчур І. А. Формування комунікативного потенціалу майбутнього вчителя іноземної мови засобами культурологічно орієнтованого навчання : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Інна Анатоліївна Мамчур. – К., 2007. – 20 с.
7. Кашлюк Ю. І. Основні чинники, які впливають на психологічне благополуччя особистості / Ю. І. Кашлюк // Проблеми сучасної психології : Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. – Вип. 34. – С. 170–186.
8. Бочарова Е. Е. Взаимосвязь субъективного благополучия и социальной активности личности: кросскультурный аспект / Е. Е. Бочарова // Социальная психология и общество. – М., 2012. – № 4. – С. 53–63.

9. Мережковский И. П. Об условиях благоприятствующих развитию душевных и нервных болезней в России и о мерах, направленных к их уменьшению / И. П. Мережковский. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1887. – 25 с.
10. Чеканська О. А. Програми і схеми досліджень психіки душевнохворих на Поділлі та їх природничо-наукові основи (кінець XIX – початок XX ст.) / О. А. Чеканська // Проблеми сучасної психології : Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – Вип. 5. – С. 456–467.
11. Фабрично-заводская промышленность и торговля России [збірник статей / упоряд.: В. І. Ковалевський, М. П. Ланговий]. – С.-Петербург : Типограф. И. А. Ефрона, 1896. – 703 с.
12. Ролле Ю. Ю. Гігієна і санітарія Кам'янця і Кам'яниччини в 50–60-х рр. XIX століття / Ю. Ю. Ролле // Киевская старина. – 1985. – № 1. – С. 693–696.
13. Мазурик Є. В. Йосип Ролле як лікар і соціал-гігієніст / Є. В. Мазурик // Матеріали ІХ Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський : КПДП, 1995. – С. 211–213.
14. Баженова С. Е. Юзеф Антоній Ролле: життя, діяльність, творчість / С. Е. Баженова. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2002. – 180 с.
15. Ролле Й. Статистическое описание Подольской губернии / Й. Ролле, А. Демьяненко. – Каменец-Подольск : Под. губ. стат. комитет, 1866. – 65 с.
16. Ролле Й. Очерки гигиены Подольской губернии / Й. Ролле // Памятная книга Подольской губернии на 1866 г. – Каменец-Подольск : Под. губ. стат. комитет, 1866. – С. 1–48.
17. Популярная гигиена. Курс лекцій, прочитанный в православной духовной семинарии [Ролле И. И. Популярная гигиена. Курс лекций, прочитанных в Подольской духовной семинарии] / И. И. Ролле // Подольские епархиальные ведомости. – 1879. – № 10–20 [окреме видання]. – Каменец-Подольск : Под. губ. стат. комитет, 1880. – 60 с.
18. Ролле Й. Гигиенические очерки Подольской губернии / Й. Ролле // Труды Подольского губернского статистического комитета. – Каменец-Подольск : Под. губ. стат. комитет, 1869. – Т. 1. – С. 1–64.

19. Баженова С. Е. Життя і творчість Юзефа Антонія Ролле в працях учених і краєзнавців останньої чверті 19–20 ст. / С. Е. Баженова // Питання історії України : Зб. наук. статей. – Чернівці : Золоті литаври, 2000. – С. 386–399.
20. Ролле И. И. Проституция в городах Подольской губернии / И. И. Ролле // Архив судебной медицины. – СПб. : Б. и., 1884. – С. 102–132.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Gorodjanenko V. G. Sociologija / V. G. Gorodjanenko. – K. : Znannja, 2005. – 560 s.
2. Ball G. Kategorii' znachennja i smyslu v analizi social'noi povedinky / Georgij Ball // Social'no-psychologichnyj vymir demokratychnyh peretvoren' v Ukrai'ni / [za red. S. D. Maksymenka, V. T. Cyby, Ju. Zh. Shajgorods'kogo ta in.]. – K. : Ukr. centr polit. menedzhmentu, 2003. – S. 61–67.
3. Kornijenko I. O. Problema sociokul'turnogo faktora povedinky osobystosti u robotah zarubizhnyh psychologiv / I. O. Kornijenko // Problemy suchasnoi' psihologii' : Zbirnyk naukovykh prac' Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universytetu imeni Ivana Ogijenka, Instytutu psihologii' imeni G. S. Kostjuka NAPN Ukrai'ny. – Kam'janec'-Podil's'kyj : Aksioma, 2013. – Vyp. 19. – S. 268–281.
4. Danyljuk I. V. Istorija psihologii' v Ukrai'ni: Zahidni regiony (ostannja chvert' XIX – persha polovyna XX stolittja) / I. V. Danyljuk. – K.: Lybid', 2003. – 152 s.
5. Chekans'ka O. A. Istorija stanovlennja psihologichnoi' nauky na Podilli (kinec' XIX – pochatok XX stolittja) : monografija / O. A. Chekans'ka. – Kam'janec'-Podil's'kyj : Medobory-2006, 2014. – 156 s.
6. Mamchur I. A. Formuvannja komunikatyvnogo potencialu majbutn'ogo vchytelja inozemnoi' movy zasobamy kul'turologichno orijentovanogo navchannja : avtoref. dys. ... kand. psihol. nauk : spec. 19.00.07 «Pedagogichna ta vikova psihologija» / Inna Anatolii'vna Mamchur. – K., 2007. – 20 s.
7. Kashljuk Ju. I. Osnovni chynnyky, jaki vplyvajut' na psihologichne blagopoluchchja osobystosti / Ju. I. Kashljuk // Problemy suchasnoi' psihologii' : Zb. nauk. prac' Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universytetu imeni Ivana Ogijenka, Instytutu psihologii' imeni G. S. Kostjuka NAPN Ukrai'ny. – Kam'janec'-Podil's'kyj : Aksioma, 2016. – Vyp. 34. – S. 170–186.

8. Bocharova E. E. Vzaimosvjaz' sub#ektivnogo blagopoluchija i social'noj aktivnosti lichnosti: krosskul'turnyj aspekt / E. E. Bocharova // Social'naja psihologija i obshhestvo. – M., 2012. – № 4. – S. 53–63.
9. Merezchkovskij I. P. Ob uslovijah blagoprijatstvujushhikh razvitiju dushevnyh i nervnyh boleznej v Rossii i o merah, napravlennyh k ih umen'sheniju / I. P. Merezchkovskij. – SPb. : Tip. M. M. Stasjulevicha, 1887. – 25 s.
10. Chekans'ka O. A. Programy i shemy doslidzhen' psyhiky dushevnovykh na Podilli ta i'h pryrodnycho-naukovi osnovy (kinec' XIX – pochatok XX st.) / O. A. Chekans'ka // Problemy suchasnoi' psyhologii' : Zb. nauk. prac' Kam'janec'-Podil's'ko-gonal'nogo universytetu imeni Ivana Ogijenka, Instytutu psyhologii' im. G. S. Kostjuka APN Ukrai'ny. – Kam'janec' Podil's'kyj : Aksioma, 2009. – Vyp. 5. – S. 456–467.
11. Fabrichno-zavodskaja promyshlennost' i torgovlja Rossii [zbirnik statej / uporjad.: V. I. Kovalevs'kij, M. P. Langovij]. – S.-Peterburg : Tipograf. I. A. Efrona, 1896. – 703 s.
12. Rolle Ju. Ju. Gigijena i sanitarija Kam'jancja i Kam'janechchyny v 50–60-h pp. XIX stolittja / Ju. Ju. Rolle // Kyevs'kaja staryna. – 1985. – № 1. – S. 693–696.
13. Mazuryk Je. V. Josyp Rolle jak likar i social-gigijenist / Je. V. Mazuryk // Materialy IX Podil's'koi' istoryko-krajeznavchoi' konferencii'. – Kam'janec'-Podil's'kyj : KPDPI, 1995. – S. 211–213.
14. Bazhenova S. E. Juzef Antonij Rollje: zhyttja, dijal'nist', tvorchist' / S. E. Bazhenova. – Kam'janec'-Podil's'kyj : Kam'janec'-Podil's'kyj derzhavnyj pedagogichnyj universytet, informacijno-vydavnychyj viddil, 2002. – 180 s.
15. Rolle J. Statisticheskoe opisanie Podol'skoj gubernii / J. Rolle, A. Dem'janenko. – Kamenec-Podol'sk : Pod. gub. stat. komitet, 1866. – 65 s.
16. Rolle J. Ocherki gigijeny Podol'skoj gubernii / J. Rolle // Pamjatnaja kniga Podol'skoj gubernii na 1866 g. – Kamenec-Podol'sk : Pod. gub. stat. komitet, 1866. – S. 1–48.
17. Populjarnaja gigijena. Kurs lekcij, pročitanyj v pravoslavnoj duhovnoj seminarii» [Rolle I. I. Populjarnaja gigijena. Kurs lekcij, pročitannyh v Podol'skoj duhovnoj seminarii] / I. I. Rolle // Podol'skie eparhial'nye vedomosti. – 1879. – № 10–20 [okreme vidannja]. – Kamenec-Podol'sk : Pod. gub. stat. komitet, 1880. – 60 s.

18. Rolle J. Gigienicheskie ocherki Podol'skoj gubernii / J. Rolle // Trudy Podol'skogo gubernskogo statisticheskogo komiteta. – Kamenez-Podol'sk : Pod. gub. stat. komitet, 1869. – T. 1. – S. 1–64.
19. Bazhenova S. E. Zhyttja i tvorchist' Juzefa Antonija Rollje v pracjah uchenyh i krajeznavciv ostann'oi' chverti 19–20 st. / S. E. Bazhenova // Pytannja istorii' Ukrai'ny : Zb. nauk. statej. – Chernivci : Zoloti lytavry, 2000. – S. 386–399.
20. Rolle I. I. Prostitucija v gorodah Podol'skoj gubernii / I. I. Rolle // Arhiv sudebnoj medecyny. – SPb. : B. i., 1884. – S. 102–132.

Received February 21, 2018

Revised March 15, 2018

Accepted April 10, 2018

УДК 159.97-057.87:159.9.07

DOI10.32626/2227-6246.2018-41.176-187

У. Б. Михайлишин
myb69@ukr.net

ТЕОРЕТИКО–МЕТОДОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕТЕРМІНАНТ ВИНИКНЕННЯ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У СТУДЕНТІВ

Mykhailyshyn U. B. Theoretical and methodological research on the determinants of the students' addictive behavior occurrence / U. B. Mykhailyshyn // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, G. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine / scientific editing by S. D. Maksymenko, L. A. Onufrieva. – Issue 41. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2018. – P. 176–187.

U. B. Mykhailyshyn. Theoretical and methodological research on the determinants of the students' addictive behavior occurrence. The main approaches of foreign and domestic scientists to the study of the problem of addictive behavior of the personality are reviewed in the article. The main stages of the addictive process formation are indicated. The main characteristics of a person with addictive behavior are analyzed. The main types of addictive behavior are highlighted and the generalized classification of chemical and non-chemical forms of addictive behavior manifested in a person is considered.